

обґрунтованість оцінювання діяльності дитячого колективу;

адекватність оцінних суджень при аналізі музичних творів.

Таким чином, критерії запропоновані на основі аналізу змістової сутності й специфічних особливостей готовності майбутнього вчителя музики до керівництва гуртовою діяльністю школярів, дають можливість педагогічної діагностики рівнів сформованості розглядуваного феномена.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Андрієвська В.В., Балл Г.О., Волинець А.Г. Педагогічна взаємодія у навчально-виховному процесі загальноосвітньої школи: Книга для вчителя. – К.: ІЗМН, 1997.
2. Выготский Л.С. Психология искусства. – М., 1968.
3. Вудкок М., Френсис Д. Раскрепощенный менеджер. – М., 1994.
4. Гончаренко С. Український педагогічний словник. – К., 1997.
5. Гринчук І. Вчитель музики інноваційної школи. – Мистецтво та освіта. – 1996. – № 2.
6. Дьяченко М.И., Кандыбович Л.А. Психологические проблемы готовности к деятельности. – Минск.: БГУ, 1976.
7. Зязюн І.А., Сагач Г.М. Краса педагогічної дії. – К., 1997.
8. Каган М.С. Мир общения: проблемы межсубъективных отношений. – М., 1988.
9. Коломінський Н.І. Психология педагогического менеджмента: Навчальний посібник. – К.: МАУП, 1996.
10. Кулоткин Ю.Н., Сухобская Г.С. Мышление учителя: Личностные механизмы и понятийный аппарат. – М.: Педагогика, 1990.
11. Леонтьев А. Педагогическое общение. – М., 1979
12. Рудницька О.П. Основи викладання мистецьких дисциплін. – К., 1998.

Юрій Єлісовенко

## ДО ПИТАННЯ ПРО МІСЦЕ ТА РОЛЬ КУЛЬТУРИ І ТЕХНІКИ МОВЛЕННЯ В СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ МИСТЕЦТВА

Забезпечення якості підготовки майбутніх фахівців мистецької освіти у вищій школі сьогодні є глобальною педагогічною проблемою, що набуває особливої ваги за умов необхідності розв'язання нагальних завдань відродження української мови і культури на теренах незалежної держави та залучення до цього процесу найширших верств студентства. Вирішення даного завдання передбачає як поширення сфери аживання державної мови, так і підвищення загальної культури мовлення майбутніх фахівців.

Видатний український філолог, етнограф і фольклорист Й.Лозинський вбачав прямий взаємозв'язок між удосконаленням мови (мовлення) й душі людини. А тому "як удосконалення душі, так і вдосконалення мови – це обов'язок кожного народу" [1, 7]. Виконання його, на думку вченого, можливе завдяки освіті, у тому числі і вищій, воно покликане забезпечити розквіт національної мови та здатність її не відставати від потреб поступу цивілізації.

В сучасній українській вищій школі удосконаленню державної мови та культури мовлення приділяється, на жаль, недостатня увага. Порівняно з минулими роками певним здобутком у напрямку вдосконалення, безперечно, можна вважати введення в вищих навчальних закладах обов'язкового курсу "Ділова українська мова", але обсяг його (54 години) сьогодні не відповідає потребам часу.

Слід відзначити, що поліпшити стан справ на мовній ниві можна за допомогою й суміжних курсів, таких як: культура і техніка мовлення, основи красномовства, основи ораторського мистецтва, культура мовного спілкування, риторика. На жаль, викладаються вони далеко не в кожному вищому навчальному закладі України. Хоча в університетах США, Канади та багатьох країн Західної Європи, зокрема, риторика, що займається у тому числі проблемами культури і техніки мовлення, посідає чільне місце і здебільшого є обов'язковим курсом для вивчення студентами будь-яких спеціальностей, а не лише окремих.

Такий стан справ свідчить про певні суперечності в сучасній українській вищій школі щодо відповідності змісту освіти реальним потребам часу. Спробу усунути їх, зокрема, в частині посилення уваги до викладання риторики та культури і техніки мовлення, зробили в Міжнародному Інституті Лінгвістики і Права. На всіх його факультетах – правознавства, лінгвістики, журналістики,

міжнародних відносин ведеться викладання риторики, що ж до культури і техніки мовлення, то цей курс вивчають студенти лінгвістичного факультету, які паралельно здобувають спеціальність фахівця в галузі Паблік Рилейшнз. Так чи інакше студенти даного вузу оволодівають культурою і технікою мовлення, чи то як сукупністю художніх елементів, що складають мистецькі основи риторики, чи то як самостійною наукою, “що вивчає нормативність мови, її відповідність тим вимогам, що ставляться перед мовою в суспільстві” [2, 4].

Відомий чеський письменник Іржі Томан справедливо вважав, що за для того щоб навчитися правильно і гарно говорити, потрібні три основні передумови, а саме: “володіти технікою мовлення, знати психологічні засади стосунків між людьми і – що найголовніше – мати що сказати” [3, 5]. Отож, детальніше мова піде про першу передумову та можливості практичного оволодіння культурою і технікою мовлення.

Слід відзначити, що здобутки театральної педагогіки у роботі зі словом можуть бути корисними, в першу чергу, студентам мистецьких спеціальностей. Між тим існуючі підручники з культури і техніки мовлення не враховують загальної потреби майбутніх фахівців у практичному оволодінні цим прекрасним ремеслом, а тому вивчення мистецьких основ риторики часто відбувається лише на теоретичному рівні.

Оволодіння знаннями, уміннями і навичками є найбільш ефективним в процесі самостійної роботи студентів з риторики та культури й техніки мовлення, оскільки вона містить у собі значний дидактичний і виховний потенціал.

Зокрема, самостійна робота дає змогу включити майбутніх фахівців у активний пошук варіантів розв'язання практичних завдань, зокрема за допомогою вербальних засобів. Вона активізує їх розумову діяльність, спонукає докласти вольових зусиль до розв'язання проблем самоорганізації та самоконтролю. Нарешті, самостійна робота сприяє формуванню у студентів орієнтувального алгоритму практичних дій.

Самостійна робота з риторики ведеться традиційно у двох основних напрямках – теоретичному й практичному. До першого можна віднести роботу з першоджерелами та додатковою літературою, що опрацьовується у ході підготовки до семінарських занять. До другого – процес підготовки тексту власної промови та роботу з практичного оволодіння технікою мовлення, вдосконалення ораторських здібностей.

Робота з техніки мовлення, передусім, повинна починатися із опанування диханням. Воно є однією з умов звукоутворення, а без звуку, як відомо, неможливо уявити ораторське мистецтво. До того ж, йдеться не про звичайне дихання людини як фізіологічне явище, а про озвучене мовою чи співом дихання, яке називають *фоначієм*. Воно характеризується коротким, але глибоким вдихом і значно тривалішим (уповільненим) видихом. Існує декілька різновидів фонаційного дихання, але перевага надається мішано-діафрагматичному, оскільки воно сприяє рівномірному заповненню усіх частин легень повітрям і повному газообміну. У процесі оволодіння фонаційним диханням корисними будуть вправи, які пропонує З.В.Савкова, зокрема, “Спати хочеться”, “Свічка”, “Пасос”, “Дзвоник”, “Боксер”, “Кучер” та ін. [4, 52-56].

«Озвучена мова, – пише З.С.Смелкова, – це єдиний потік, в якому поєднується все: правильність фонаційного дихання, легкість і гнучкість звучання голосу, вмілий перехід з одного регістру в інший (діапазон голосу), сила голосу і його тембр, рівність, стійкість звуку і т.д. [5, 138]. Для того, щоб він звучав повноцінно, треба займатися його тренуванням, яке досягається багаторазовим повторенням різноманітних вправ. На жаль, українською мовою їх створено не так вже й багато, принаймі, для розвитку регістрів та діапазону голосу. Саме тому вважаю за потрібне поділитися деякими з них.

#### Вправа “ДЗВОНИ”

*В грудному регістрі*

*Що за грім?*

*Бум! Бом! Бім!*

*А в середньому гуде*

*На цілий дім:*



мовленні). Вони в достатній кількості містяться у навчальному посібнику О.Пазяк, Г.Кисіль – Українська мова і культура мовлення. Ось одна з них.

Вправа 42. Поставте наголос у виділених словах; обґрунтуйте його [8, 52].

*Мені однаково, чи буду  
Я жити в Україні, чи ні.  
Чи хто згадає, чи забуде  
Мені в снігу на чужині –  
Однаковісінько мені.  
В неволі виріс між чужими,  
І, неоплаканий своїми,  
В неволі, плачучи, умру.  
І все з собою заберу,  
Малого сліду не покину  
На нашій славній Україні,  
На нашій – не своїй землі.  
І не пом'яке батько з сином,  
Не скаже синові: – Молись.  
Молися, сину, за Україну  
Його замучили колись. –  
Мені однаково чи буде  
Той син молитися чи ні...  
Та не однаково мені,  
Як Україну злії люде  
Присплять лукаві, і в огні  
Її, окрадену, збудять...  
Ох, не однаково мені.*

Т.Шевченко

Особливої уваги потребує робота з формування навичок правильної артикуляції та дикції. На щастя, у цьому напрямку роботи зі словом театральна педагогіка накопичила величезний досвід, яким можна й потрібно скористатися у викладанні культури і техніки мовлення, основ красномовства, ораторського мистецтва, риторики. Нередусім, це артикуляційна гімнастика, мету, зміст і завдання якої, вичерпно подано Р.Черкашаним [9, 218-244].

Для опрацювання швидкості вимови пропонується технічна вправа, що будується на парних приголосних Б-П, В-Ф, Д-Т- і т.д. у поєднанні з голосними з відомою табличкою: І – Е – А – О – У – И.

*Бі-бі-бі-бі-біп  
Бе-бе-бе-беп  
Ба-ба-ба-бап  
Бо-бо-бо-боп  
Бу-бу-бу-буп  
Би-би-би-бип*

Особливо жвавого темпу мовлення слід домагатися у скоромовках. Матеріалом для роботи можуть слугувати перлини народної мудрості – приказки, вислови, прислів'я, наприклад:

*Тік потік не в той бік,  
Текли потоки у різні боки.  
Біг кінь білобокий через річку глибоку,  
Як упав – заіржав: увесь світ задржав.  
Бігла панна од овець  
Загубила гребінець,  
Місяць бачив – не добачив  
Сонце вкрато й не сказало.  
Стоить дід над водою з червоною бородою,*

*Тільки сонце пригріє – борода його красніє.  
 Прийшла кума із довгим вінником  
 На бесіду з нашим півником,  
 Схопила півня на обід  
 Та й замела мітлою слід.  
 Наш піддячий любить борця гарячий,  
 А як голодний, то їсть і холодний.  
 Пішла баба дубнячком,  
 Зачепилась гапнячком,  
 Сюди смик, туди смик,  
 Відчепила свій гаплик.  
 Сва сіла розсудити, що сама буде робити,  
 Вночі їсти, удень спати, щоб сонця не знати.  
 Ледар, ледар, годі спати,  
 Треба ледарю вставати.*

Вдосконалення та шліфування дикції може бути ефективним лише за умови налагодження процесу постійної систематичної роботи, спрямованої на виховання всього комплексу культури і техніки мовлення майбутніх фахівців. До того ж, якщо у повсякденному житті не слідкувати за унормованістю, не прагнути виразності своєї мови, не виявляти шанобливого ставлення до неї, то оволодіти справжньою культурою і технікою мовлення буде практично не можливо.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Lozinski Jozef. Gramatyka języka ruskiego (małoruskiego). – Przemysl, 1846.
2. Пентилюк М.І. Культура мови і стилістика. – К., 1994.
3. Томаш І. Мистецтво говорити. – К., 1989.
4. Савкова З.В. Как сделать голос спенническим. – М., 1976.
5. Смелкова З.С. Азбука общения. – Самара, 1994.
6. Ющук І.П. Лекції зі вступу до мовознавства. – К., 1995.
7. Пазяк О.М., Кисіль Г.Г. Українська мова і культура мовлення. – К., 1995.
8. Черкашин Р.О. Художнє слово на сцені. – К., 1989.

Микола Пічкур

## КОМПОЗИЦІЙНА КУЛЬТУРА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

Особливості сучасної цивілізації вимагають суспільного залучення до формування високої професійної культури вчителя, від якого залежить успішність вирішення комплексу проблем розбудови державності України. Тому для сучасної педагогічної науки актуальними є постановка, теоретичне обґрунтування і практичне розв'язання широкого кола питань, пов'язаних із розвитком особистісних і фахових якостей майбутніх учителів різного профілю, зокрема вчителів образотворчого мистецтва, здатних формувати в учнів естетичні смаки, розвивати художньо-творчі здібності, плекати потенційно висококультурну особистість громадянина оновленої держави.

Специфіка професійної культури майбутнього вчителя образотворчого мистецтва полягає у тому, що в результаті взаємовпливу, взаємопроникнення якостей його особистісної культури і якостей професійної майстерності утворюється єдність, що складає систему соціально- професійних особистісних якостей [11, 155], які виявляються у трьох площинах фахової діяльності: педагогічній ( розв'язування творчих завдань спеціально-педагогічного характеру); мистецькій (художня творчість). Кожний пласт діяльності накладає свій відбиток на особистісну (цілісну) культуру майбутнього вчителя образотворчого мистецтва і специфічно виявляється у своєрідному осередді – композиційній культурі фахівця, оскільки “композиція-скелет, стрижень професійної школи, особистісна система майстерності”, “феномен особистісного досвіду, що виростає до конструкції світобачення і принципу формотворення” [8, 116]. Виходячи із такої всезагальної категорії